

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

ГЕРАСИМЧУК ДІАНА ЛЕОНІДІВНА

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Спеціальність: 232 «Соціальне забезпечення»

Освітньо-професійна програма «Соціальне забезпечення»

Науковий керівник:

КОРЧАЧ НАДЯ ІВАНІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 22

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від 02.06. 2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Чернета С. Ю. _____

ЛУЦЬК – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ	8
1.1. Поняття та сутність молодіжної політики	8
1.2. Молодь як соціально-демографічна група: поняття та основні проблеми	13
1.3. Нормативно-правові аспекти забезпечення соціальної підтримки молоді у процесі реалізації молодіжної політики.....	19
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ СПРЯМОВАНИХ НА СОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ МОЛОДІ	29
2.1. Державні цільові програми як дієвий інструмент соціальної підтримки молоді	29
2.2. Рекомендації до вдосконалення державних цільових молодіжних програм	38
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	44
ДОДАТКИ.....	50

АНОТАЦІЯ

Герасимчук Д. Л. «Соціальна підтримка молоді в Україні». Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр». Спеціальність: 232 «Соціальне забезпечення».

Мета дослідження – проаналізувати державні цільові молодіжні програми та розробити рекомендації до їх вдосконалення.

Об'єкт дослідження – молодіжна політика як чинник соціальної підтримки молоді.

Предмет дослідження – особливості реалізації державних цільових молодіжних програм.

У кваліфікаційній роботі розкрито сутність молодіжної політики; здійснено аналіз понять «молодіжна політика», «державна молодіжна політика», «молодь» та основних молодіжних проблем. Охарактеризовано нормативно-правову базу спрямовану на соціальну підтримку молоді.

Здійснено аналіз Загальнодержавної програми підтримки молоді на 2004-2008 роки; Державних цільових соціальних програм: «Молодь України» на 2009-2015 роки; «Молодь України» на 2016 – 2020 роки; «Молодь України» на 2021-2025 роки, які спрямовані на підтримку становлення та розвиток потенціалу молоді, її участі та інтеграції у суспільне життя, враховуючи особливості суспільного, економічного, політичного розвитку держави.

На основі висновків розроблено рекомендації, які варто врахувати при розробці наступних державних цільових програм спрямованих на соціальну підтримку молоді.

Ключові слова: молодь, молодіжна політика, державна молодіжна політика, молодіжні проблеми, молодіжні цільові програми.

ВСТУП

Молодь, на всіх етапах суспільного розвитку, є рушійною силою суспільних перетворень, інновацій в українському суспільстві, генератором нових ідей. Держава, в свою чергу, на основі системного вивчення змін, які відбуваються у досліджуваній нами соціально-демографічній групі, створює умови для успішної інтеграції молодшої людини в суспільство.

Оскільки молодь є майбутнім будь-якої країни, тривожним є те, що спостерігається зменшення чисельності молодих людей, а похилого віку збільшення. За даними Державної служби статистики України на 1 січня 2017 року кількість молоді становила 11млн 530224 тис., а на 1 січня 2018 року уже 11 млн 227951 тис., тобто на 302 273 тис. осіб зменшилось.

Водночас, за три останні роки невизначеності в Україні (у зв'язку із повномасштабним вторгнення російських військ в нашу країну) ситуація дуже різко змінилась. За даними тієї ж статистичної служби станом на 1 січня 2022 року в Україні проживали 9 969 315 молодих людей (порівняно з 2018 роком знову відмічаємо їх зменшення) віком від 14 до 35 років, що становило 24,3% від загальної чисельності постійного населення країни, а за оцінкою Інституту демографії та проблем якості життя Національної академії наук України, у 2024 році молоді налічувалось уже 7, 654 млн осіб. Водночас експерти у сфері соціальної політики та демографії прогнозують, що до 2030 року молоде покоління може зменшитися до 7,587 млн осіб. Негативним є те, що лише 58% молоді висловили бажання залишитися в Україні, а частка молодих біженців, які прагнуть повернутися з-за кордону, зменшилася з 66% у 2023 році до 32% у 2024 році [4]. Враховуючи, що це основний людський капітал для розвитку суспільства, то, даний аспект не є позитивним.

Актуальною проблемою є і те, що понад 600 тис. молодих людей віком 18-29 років проживають на окупованій території, а довгий час під впливом

російської політики сформує покоління яке не буде ідентифікувати себе з українським суспільством [4].

За прогнозом ООН після завершення бойових дій (кінець 2025 року) частка ветеранів та їхніх сімей, які потребуватимуть особливої уваги, сягатиме 4-5 млн осіб, з них понад 60% будуть молодше 40 років, а це потрібно буде враховувати і при реалізації молодіжної політики [13].

Варто також зазначити, що у процесі розвитку нашої держави молодь стикається з багатьма проблемами: матеріальною неспроможністю; алкогольною та наркотичною залежністю; невідповідністю потреб ринку праці та системи фахової освіти; недоступністю житла; безробіттям тощо. Війна в Україні посилила також психологічні проблеми, невпевненість у майбутньому, стрес, тривогу, депресію, посттравматичний стресовий розлад, порушення у здобутті освіти, що призводить до надзвичайної актуальності соціальної підтримки молодого покоління [5].

З боку держави підтримка молоді здійснюється відповідно до Законів України: «Про громадські об'єднання» (2013 р.), «Про волонтерську діяльність» (2011 р.) «Про соціальні послуги» (2019 р.), «Про основні засади молодіжної політики (2021 р.). Основні права і обов'язки молоді, як і інших громадян України, зафіксовані в Конституції України та інших законодавчо-нормативних актах.

Важливе значення у реалізації молодіжної політики відіграють: Державні цільові соціальні програми «Молодь України» на 2016-2020 (2016 р.); «Молодь України» на 2021-2025 роки (2021 р.); Національна молодіжна стратегія до 2030 року та ін..

Питання становлення, формування та реалізації державної молодіжної політики знайшли своє відображення у наукових працях Є. Бородіна, В. Головенька, М. Головатого, М. Кербаль, Н. Колісніченко, Е. Лібанової, М. Перепелиці, Р. Сторожук, О. Яременка та інших.

Низка досліджень молодіжного руху, як суб'єкта реалізації державної молодіжної політики відображені у працях А. Булавіна, В. Головенька, А. Корнієвського, М. Пашко, Ю. Поліщука, В. Прилуцького та ін..

Питання соціальної підтримки та захисту молодого покоління розкривали у своїх працях С. Алупко, Г. Коваль, Е. Лібанова, О. Палій, А. Сіленко, А. Скуратівський та ін.

Попри сформовану законодавчо-нормативну базу, низку наукових досліджень, моніторинг державних структур щодо ситуації у молодіжному середовищі соціальна підтримка молоді здійснюється не повною мірою. В сучасних складних, навіть кризових (підсилених війною) соціально-економічних, демографічних, політичних умовах, молодіжні проблеми у різних сферах тільки посилюються та затягуються у часі, а відтак, потребують більш глибокого аналізу щодо їх вирішення. Зазначене вище зумовило вибір теми нашого дослідження «Соціальна підтримка молоді в Україні».

Мета дослідження – проаналізувати державні цільові молодіжні програми та розробити рекомендації до їх вдосконалення.

Об'єкт дослідження – молодіжна політика як чинник соціальної підтримки молоді.

Предмет дослідження – особливості реалізації державних цільових молодіжних програм.

Завдання дослідження:

- розкрити поняття та сутність молодіжної політики;
- здійснити аналіз поняття «молодь» та основних молодіжних проблем;
- охарактеризувати нормативно-правову базу соціальної підтримки молоді;
- здійснити аналіз державних цільових молодіжних програм та розробити рекомендації до їх вдосконалення.

Методи дослідження: загальнонаукові методи розуміння

об'єктивної реальності, спеціальні наукові методи, що забезпечують об'єктивність і цілісність отриманих результатів. За допомогою аналітичних методів відібрано наукову інформацію за темою дослідження, за допомогою порівняльного та логіко-семантичного методів досліджено сучасний стан формування та реалізації молодіжної політики стосовно молоді; здійснено порівняльний аналіз державних цільових програм стосовно молоді.

Практичне значення полягає у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані соціальними працівниками, представниками громадських організацій у процесі роботи з молоддю та майбутніми соціальними працівниками під час проходження практики.

Апробація результатів. Основні положення та результати досліджень були оприлюднені на XVI Всеукраїнській науково-практичній конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (14 травня 2025 р.) та висвітлені у тезах «Окремі аспекти становлення та розвитку молодіжної політики в незалежній Україні». Педагогіка [Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (14 травня 2025 р.) /за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2025. С. 18-22.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ

1.1. Поняття та сутність молодіжної політики

Питання становлення та розвитку молодіжної політики з моменту проголошення Незалежності України знайшло відображення у наукових дослідженнях, які торкалися таких понять як «політика», «державна молодіжна політика», «молодіжна політика». Проаналізуємо їх. Зокрема, «термін «політика» походить від давньогрецького слова «поліс» (місто-держава) та його похідних: «politike» (мистецтво управляти державою), «politeteia» (конституція), «polites» (громадяни), «politica» (державний діяч)» [32].

Варто зазначити, що ідеї Платона, що стосуються політичного устрою і сьогодні є цінними. Давньогрецький філософ під політикою розумів мистецтво та здатність жити в умовах поліса, у певних поведінкових рамках. М. Вебер (німецький філософ) вважав, що політика – це прагнення до влади, її завоювання, утримання в різних великих суспільних колективах. Він розрізняв політику у широкому та вузькому розуміннях: у широкому – це політичні відносини, пов'язані з управлінням окремими сферами суспільного життя, а у вузькому – керівництво політичною організацією, передовсім державою [49].

Для Д. Істона (американський політолог) політика як реалізований владою розподіл цінностей, а для Едгара К. Меркла – це шляхетне прагнення до справедливості та розумного порядку (позитивна сторона), а з негативної сторони – це корислива жадоба влади, сили, багатства [33].

В політологічному енциклопедичному словнику за редакцією Ю. С. Шемшученка, В. Бабкіна: «політика – організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, у межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головним чином на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля здійснення власних запитів і потреб» [34].

Загалом, поняття «політика» одні дослідники трактують як процес боротьби за завоювання та утримання влади, інші, як специфічний вид діяльності соціальних суб'єктів, пов'язаний з боротьбою за владу, розподілом цінностей, управління державними та суспільними справами [32].

У загальному й універсальному вигляді політика – особливий вид діяльності людини, спрямованої на одержання та здійснення влади, в першу чергу – державної [34].

Для більш повного розуміння зазначеного вище поняття зупинимося на її структурі. Вона містить суб'єкти та об'єкти; політичну діяльність; відносини; інтереси; свідомість; психологію; культуру та законодавчо-нормативне регулювання.

Дамо коротку характеристику суб'єктам та об'єктам політики. Суб'єктами є усі учасники, які задіяні в політичному процесі вільно і самостійно на таких рівнях: соціальному (індивід, класи, еліти, етноси, мафія, натовп, корпоративні групи); інституційному (партії, органи державної влади, суспільні організації, ООН, НАТО та ін.); функціональному (армія, органи розвідки, лоббі, опозиція тощо) [32].

Об'єктами політики виступають суспільні явища, на які фокусується увага суб'єктів політики, тобто влади. Політика має бути спрямована на підтримання певного порядку, соціальної справедливості, забезпечення інтересів окремих індивідів, соціальних груп, загальносуспільного інтересу, забезпечення цілісності суспільства, загалом. Вона має виконувати об'єднавчу місію усіх верств суспільства заради спрямування їх дій на ефективне вирішення важливих суспільних завдань [32].

Виконуючи свою державну місію політика реалізовує такі функції:

- управління (розробка основних напрямів економічного, соціального, духовного розвитку суспільства);
- прогностична (визначення перспектив суспільного розвитку, створення різноманітних моделей майбутнього стану політичної системи тощо);
- інтеграції (об'єднання різноманітних груп суспільства довкола фундаментальних ідей, інтересів, цінностей);
- мобілізаційно-інтеграційна (мобілізації матеріальних, духовних, трудових ресурсів для ефективного вирішення суспільних завдань);
- ідеологічна (розробка певного суспільного ідеалу, який включає політичні та соціальні цінності);
- виховна (з метою соціалізації індивідів та включення у суспільне життя);
- інноваційна (творче осмислення політичної дійсності, вироблення способів і методів її зміни) [32].

Політика поділяється на внутрішню і зовнішню. Зовнішня політика унормовує відносини держави стосовно інших держав, а внутрішня – в самій державі. Політика також може бути економічною, соціальною, аграрною, оборонною, молодіжною, державною та ін. Відповідно до нашого дослідження розглянемо трактування поняття «державна молодіжна політика» та «молодіжна політика».

Розпочнемо з того, що на початковому етапі формування молодіжної політики була прийнята Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (грудень 1992 р.) згідно якої державна молодіжна політика є системною діяльністю держави стосовно молоді, молодіжного руху, що здійснюється в «законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді» та реалізації її

творчого, інтелектуального потенціалу як у власних інтересах так і в інтересах своєї країни [12].

На думку В. Головенька, зазначене вище поняття трактується як діяльність держави на основі законодавства яка охоплює усі сфери життєдіяльності молоді, питання виховання, соціалізації молодого покоління; наголошується на місці, ролі молоді в суспільстві та шляхах їх реалізації [8].

М. Гуцулова, в свою чергу, державну молодіжну політику розглядає як систему ідей, принципів, теоретичних положень щодо місця та ролі молоді у розвитку суспільства закріплених у законодавчо-нормативних актах, водночас, діяльність суб'єктів молодіжної політики у процесі реалізації визначених ідей, положень, завдань в інтересах і молоді і суспільства [11].

Виходячи із зазначених вище трактувань виходить, що державна молодіжна політика – це діяльність держави та її інституцій, яка спрямовується на вирішення життєво важливих питань виховання, освіти, праці, побуту, відпочинку, духовного, фізичного, інтелектуального розвитку молодого покоління, забезпечення їх конституційних прав і в інтересах держави і самої молоді.

Відповідно до нашого дослідження, розглянемо окремі трактування поняття «молодіжна політика». Одні дослідники розглядають її як систему заходів на різних рівнях держави щодо утримання і підтримки певного соціального статусу молоді, з метою запобігання потрапляння у скрутне становище без такої підтримки [46, с. 147-155].

Інші трактують «як комплекс теоретичних, концептуальних положень» які містять завдання і для державних і для суспільних інститутів які мають працювати на ефективну соціалізацію, підтримку та соціальне становлення молодого покоління в цілому, не виключаючи в разі потреби, окремих категорій молодих громадян [2, с. 249-250].

Досліджуючи сутність та особливості молодіжної політики сьогодення, ряд науковців стверджують, що це і діяльність держави, і органів місцевого самоврядування і громадського сектору, які свої сили спрямували на

створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для ефективної соціалізації молодшої людини та її інтеграції в суспільні процеси [26, с. 16].

У Законі України «Про основні засади молодіжної політики» «молодіжна політика» частково трактується як попереднє визначення, де наголошується знову на створенні умов і гарантій для соціалізації, інтеграції молоді в суспільство, але при безпосередній їх участі у цьому процесі [18].

Відповідно до цього Закону мета молодіжної політики полягає у створенні умов для використання молодіжного потенціалу у їх самореалізації, конкурентоспроможності, добровільної і активної участі в суспільному житті. На виконання мети чітко визначені завдання серед яких:

- залучати молодь до активної участі в житті суспільства та процесу ухвалення рішень;
- вирішувати житлові питання, питання професійного розвитку та працевлаштування, належного рівня освітніх, медичних та інших потреб;
- формувати громадянську, національну та культурну ідентичність;
- сприяти розвитку молодіжних та дитячих громадських об'єднань;
- розвивати молодіжну інфраструктуру та міжнародне молодіжне співробітництво [18].

Згідно даного Закону молодіжна політика в Україні здійснюється з дотриманням таких принципів:

- рівності прав дітей та молоді (незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних переконань, статі, віку, мови, етнічного чи соціального походження та ін.);
- участі молоді (залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на основі поваги до поглядів та ідей молоді);
- обґрунтованості (всі рішення з питань молодіжної політики формуються відповідно до потреб і прагнень української молоді, на основі статистичної інформації, обґрунтованих наукових досліджень тощо);

– міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії (залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи до формування та реалізації молодіжної політики) [18].

Отже, для підтримання певного порядку, соціальної справедливості відносно окремих верст населення, соціальних груп та суспільства загалом, держава здійснює специфічний вид діяльності – політику. Вона є досить різноманітна (економічна, культурна, аграрна, молодіжна та ін.). Молодіжна політика здійснюється у всіх сферах життєдіяльності молоді як в її інтересах, так і в інтересах суспільства. Суб'єктами її провадження є всі суспільні інституції, що взаємодіють безпосередньо чи опосередковано з молоддю, а також сама молодь. Незважаючи на зовнішню подібність визначень молодіжної політики та державної молодіжної політики, вони позначають різні суспільні явища. Молодіжна політика – це діяльність усіх суспільних інституцій стосовно молоді, а державна молодіжна політика є її складовою і характеризує взаємовідносини держави й молоді.

1.2. Молодь як соціально-демографічна група: поняття та основні проблеми

Молодь є особливою соціально-демографічною групою оскільки молоді люди є основним джерелом поповнення трудових ресурсів; головним носієм інтелектуального потенціалу свого народу; спадкоємцями культури, традицій свого народу тощо. Вони цінні також тим, що спроможні скоріше за інші соціальні групи оволодівати новими знаннями та професіями, бути мобільними.

Розглядаючи поняття «молодь» науковці звертають увагу в першу чергу на вікові межі. Вони є різними як в одній країні (у процесі розвитку суспільства) так і в різних країнах, отож, зупинимось на розгляді даного аспекту. Зокрема, Закон України «Про сприяння соціальному становленню та

розвитку молоді в Україні» (1993 р.) визначав молодь як групу населення віком від 15 до 28 років, з 1999 р. – від 14 до 28 років, а з березня 2004 р. – від 14 до 35 років.

Після довгих дискусій навколо проекту Закону «Про молодь», де передбачався вік 14-28 років у Законі України «Про основні засади молодіжної політики» поняття молодь трактується як «молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах» [18].

Досліджуючи вікові межі дослідники прийшли до висновку, що верхня вікова межа може свідчити про те, що починаючи з цього віку молода людина має усі можливості стати економічно незалежною, має сформовані духовні та моральні цінності, молода особа починає усвідомлювати власні соціальні права, місце в суспільстві, своє призначення [31; 44]. У віці 14 – 18 років «відбувається визначення сфери професійних інтересів, ... перші спроби взаємодії із системою врядування, суспільними інститутами» [36].

Науковці наголошують на тому, що до 18 років практично завершується формування основних психофізичних особливостей людини, а до 24-х років формується соціальний статус особи (здобуття освіти, професійного фаху, набуття певного трудового і життєвого досвіду [31]. «Це час пошуку шляхів самореалізації та проявів активності, можливостей інтеграції в суспільство за межами близьких друзів і родини, пошуку Це також час закріплення лідерських навичок» [36].

Вік 24 – 29 років знаменується укладенням шлюбу, народженням першої дитини, тобто, повноцінним вступом у доросле життя. Поряд з тим – це час найбільш ризикованої поведінки молоді [36].

Вікові межі, на нашу думку, є умовними і вік 29 років не завжди є гарантом повноцінної реалізації та соціалізації молодої людини, а гранична межа у 35 років дасть можливість молодій людині отримувати державну підтримку для свого повноцінного становлення.

Варто також зазначити, що молодіжний вік у різних країнах світу згідно їх законодавства різний, зокрема в: Австрії – 14-24 роки; Великій Британії – 13-29 років; Данії – 15-25 років; Естонії – 7-26 років; Ізраїлі – 13-18 років; Іспанії – 15-29 років; Італії – 15-35 років; Латвії – 13-25 років; Литві – 14-29 років; Німеччині – 12-27 років; Польщі – 13-30 років; Румунії – 14-35 років; США – 15-24 роки; Франції – 16-25 років [28].

Як бачимо, найнижча вікова межа – 7 років в Естонії і її пов'язують з першим досвідом суспільної відповідальності в школі. Найвища межа – 35 років (Україна, Італія, Румунія) говорить про те, що досягнувши зазначеного віку молода людина уже не потребує підтримки держави і є самодостатньою. Відповідно до 35 років держава має підтримувати свою молодь. Звідси випливає, що визначення вікових меж у законодавствах різних країн залежить від їх фінансової спроможності. Враховуючи соціально-економічні, політичні та інші умови в державі вікові межі можуть переглядатися.

Загалом, життя молодої людини, на думку науковців, умовно ділиться на кілька періодів: пошуку; інтеграції в суспільство; соціального становлення [44].

Крім вікових меж поняття «молодь» досить різнопланово трактується в багатьох галузях науки – філософії, соціології, політології, педагогіці, психології та ін. Зокрема, одні науковці заявляють, що поняття молодь – це «соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального положення і обумовлених тим чи іншим складом соціально-психологічних властивостей» [3; 20].

Інші, наголошують на тому, що молодь – це така категорія населення, що проходить соціалізацію, в певному віці засвоїла освітні, професійні, культурні, різноманітні соціальні функції [20, с. 288].

Враховуючи зв'язок молоді з молодіжним рухом, трактування таке – «молодь як соціально-демографічна група виділяється на основі спільності вікових ознак та особливостей її положення в суспільстві, які вона сприймає

як процес становлення соціальної зрілості, як процес активної соціалізації» [9].

Розглядаючи питання соціальної молодіжної політики В. Тименко, Т. Голубенко зазначають, що «молодь – це специфічна соціально-демографічна група суспільства, яка є неоднорідною, має внутрішню диференціацію, визначається особливостями діяльності, способом життя, динамічністю та інноваційним потенціалом» [44].

Для нашого дослідження є цінною думка І. Гуцалова, О. Юшкевич які поняття «молодь», розглядають враховуючи рухомі межі віку, діапазон яких збільшується або зменшується в залежності від рівня залучення молоді до продуктивної зайнятості [10; 47] «що залежать від соціально-економічного розвитку та місця в соціальній структурі суспільства, рівня культури та умов життя, а також особливостей психологічного розвитку людини» [10].

Водночас дослідники молодіжної політики серед яких Н. Баранова та О. Масюк відносять молодь до найуразливішої і найбезправнішої демографічної групи, оскільки молоді люди живуть «в умовах підвищеної соціальної напруги і психологічного дискомфорту, що сприяє поширенню» наркоманії, алкоголізму, проституції тощо [1].

Звісно, у сучасному глобалізованому, стрімко змінному світі молодь стикається з різноманітними проблемами, зокрема, В. Тименко, Т. Голубенко молодіжні проблеми поділяють на соціальні, особистісні, загальні. До соціальних відносять: пошук молоддю ролі та місця в сучасному суспільстві; ціннісні орієнтації молодих людей; становище на ринку праці; забезпечення належним рівнем освіти; політичні орієнтації молоді. До особистісних проблем: «пошук сенсу життя; професійне самовизначення; кохання; створення власної сім'ї; взаємостосунки з дорослими та однолітками; здоров'я молодих людей» [44]. До загальних проблем: економічна експлуатація; маніпулювання молоддю в досягненні політичних, економічних та інших цілей [44].

Здійснивши опитування у молодіжному середовищі (серед майбутніх фахівців соціальної сфери) Н. Корпач, Н. Філонова зазначають, що у молодіжному середовищі панує високий рівень безробіття (особливо за фахом), адже дуже часто потрібен наявний стаж роботи. Поряд з безробіттям існують інтернет-залежність; наркоманія; погіршення фізичного та психічного здоров'я; нівелювання моральними цінностями; брак національно-патріотичного виховання; фінансові труднощі тощо [23].

Актуальними є також високий рівень розлучень, низька народжуваність, житлові проблеми, позашлюбне материнство. На жаль молоде покоління турбує більш матеріальна сторона ніж патріотизм [23].

Війна в Україні загострила існуючі молодіжні проблеми та спровокувала нові. Проаналізуємо їх на основі дослідження, проведеного дослідницькою агенцією «Info Sapiens на замовлення Програми розвитку ООН та Міністерства молоді та спорту України за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії та Європейського Союзу» [5]. Дослідники намагалися з'ясувати яких втрат зазнали молоді люди на третьому році повномасштабного вторгнення ворога у нашу країну. Про свої втрати повідомили 82% молодих людей. Опишемо ці втрати за умовно визначеними В. Тименко, Т. Голубенко напрямками, а саме:

1. Соціальні:
 - втрата доходу (36%);
 - кожного п'ятого турбує неможливість працевлаштування та/або втрата актуальності професії. На тлі незадоволення можливостями працевлаштування для 34% є привабливим підприємництво;
 - розрив стосунків із друзями або членами сім'ї, що свідчить про значне руйнування соціальних зв'язків (18%).
2. Особистісні:
 - погіршення психічного здоров'я внаслідок війни та готовність отримати безкоштовну психологічну допомогу (28%);
 - отримали травми, пов'язаних з воєнними діями (6%);

- втратили житло 5% і у 6% воно пошкоджене;
- смерть друзів або членів сім'ї (14%).

3. Загальні:

- загалом державним інституціям довіряють 52%, однак Верховній Раді тільки 16%, судовій владі – 17%, громадським і волонтерським організаціям – 88% молоді;
- бажають емігрувати 20%;
- обізнані щодо можливостей участі в ухваленні рішень на рівні громади, про існування дитячих і молодіжних громадських організацій в Україні та їхньої діяльності, про можливість участі у політичних організаціях та молодіжних центрах заявили тільки 20% молодих людей;
- підтримують вступ до ЄС (84%), а вступ до НАТО 80%;
- 71% респондентів не погоджуються віддати свої окуповані території;
- по 47% заявили що для них важливе спілкування українською мовою та знання історії України [5].

Разом із тим, дослідники констатують, що приблизно третина молоді відвідують молодіжні центри, беруть участь в реалізації волонтерських проєктів (35%). На жаль у молодіжних радах беруть участь лише 2% молоді [5].

Молодь найбільше турбують проблеми виживання: здоров'я (50%), брак грошей (31%), фізична безпека (26%), психічне здоров'я (22%). неможливість самореалізації (19%) та брак вільного часу (16%).

Отже, молодь – це окрема соціально-демографічна група яка характеризується певними соціально-психологічними властивостями, соціальними цінностями, особливістю соціалізації та залежить від соціально-економічного, культурного розвитку держави. Для сучасної молоді характерне погіршення психічного здоров'я; зниження довіри до всіх інституцій влади, крім ЗСУ; посилення еміграційних настроїв; фізична безпека; втрата доходу; проблема із самореалізацією; пошкоджене житло;

розрив родинних стосунків та з друзями. Водночас, спостерігається низька соціальна та громадська активність.

1.3. Нормативно-правові аспекти забезпечення соціальної підтримки молоді у процесі реалізації молодіжної політики

Правову основу молодіжної державної політики в незалежній Україні було започатковано «Декларацією про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (1992 р.) та Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.), які втратили чинність від 22.05.2021 року. Варто зазначити, що на етапі становлення державної молодіжної політики, коли розроблявся вектор її розвитку вони виконали свою надважливу функцію. Ці документи визначали мету, завдання, напрями молодіжної політики. Зокрема, згідно із Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» основною метою державної молодіжної політики визначалось створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України [6].

Відповідно до головних завдань, на початковому етапі формування молодіжної політики, відносилось вивчення становища молоді; створення необхідних умов для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді, реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив, в тому числі, за допомогою діяльності молодіжних організацій; залучення молоді до активної участі в економічному розвитку нашої держави; надання освітніх послуг, сприяння духовному і фізичному розвитку, професійній

підготовці. Водночас, для того, щоб успішно реалізовувати молодіжну політику вкрай важливо було налагодити співпрацю усіх державних і громадських соціальних інститутів, що працюють з молоддю [6].

У Декларації також чітко були розписані головні принципи державної молодіжної політики, а саме:

- повага до поглядів молоді та її переконань;
- залучення до участі у формуванні й реалізації політики загалом та молодіжної зокрема;
- соціальний захист молодих громадян;
- сприяння ініціативності та активності молоді в усіх сферах суспільного життя.

Окрім завдань та принципів даний документ містив і основні напрями, а саме:

- розвиток і захист інтелектуального потенціалу молоді, через здобуття молоддю освіти, спеціальної професійної підготовки та перепідготовки;
- забезпечення зайнятості молоді;
- оволодіння духовними і культурними цінностями українського народу;
- формування у молоді почуття національної гідності, патріотизму, готовності захищати суверенітет своєї країни;
- охорона здоров'я молоді з метою забезпечення здорового генофонду народу України.

У Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (в редакції 1993 р., діяла до 2000 р.) зазначалося, що політика держави щодо молоді здійснюється відповідним міністерством у справах молоді спільно з іншими міністерствами та центральними органами державної виконавчої влади України через місцеві органи державної виконавчої влади, у складі яких діють структурні підрозділи по роботі з молоддю взаємодіючи з молодіжними громадськими організаціями [6].

Даний Закон містив також принципи серед яких:

- повага до загальнолюдських цінностей, історичних і культурних цінностей України;
- врахування потреб молоді, співвіднесення їх реалізації з економічними можливостями держави;
- доступність для кожного молодого громадянина соціальних послуг;
- безпосередня участь молоді у формуванні та реалізації політики та програм, що стосується суспільства загалом та молоді зокрема;
- відповідальність держави за створення умов щодо саморозвитку та самореалізації молоді;
- відповідальність кожного молодого громадянина перед суспільством, державою за дотримання законодавства України [6].

Здійснюючи підтримку молоді щодо її працевлаштування у даному Законі зазначено право на перше робоче місце на строк не менше 2-х років після закінчення навчання у професійно-технічних училищах, вищих навчальних закладів, після звільнення строкової військової служби. Передбачено державну підтримку розвитку підприємницької діяльності молоді; надання кредитів на житло; здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання, надання гарантій молодим людям на культурний розвиток, дозвілля та відпочинок.

Органи охорони здоров'я, в свою чергу, повинні розробляти і реалізовувати програми та заходи щодо профілактики серед молоді соціально небезпечних захворювань, популяризувати здоровий спосіб життя; учні, студенти, неповнолітні мають право на безплатне та пільгове користування об'єктами фізкультури і спорту; надавати підтримку дитячим та молодіжним громадським об'єднанням.

Отже, цей Закон на етапі започаткування молодіжної політики мав велике значення оскільки визначав основні засади та напрями реалізації державної молодіжної політики щодо соціального становлення та розвитку

молоді [19]. Реалізуючи молодіжну політику, на практиці дотримувалися усіх вищезазначених позицій у мірі наявності фінансування.

Основні права і обов'язки молоді, як і інших громадян України, зафіксовані в Конституції України, Законах України: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про громадські об'єднання», «Про основні засади молодіжної політики (2021 р.) та ін.

Варто, також, наголосити на тому що довгий час серед молодіжних лідерів за сприянням Міністерства молоді та спорту України обговорювався проєкт Закону «Про молодь», який було внесено на розгляд Верховної Ради у грудні 2015 року, в результаті чого депутатами було прийнято рішення, що він потребує значного доопрацювання. Розроблялась Дорожня карта реформування молодіжної сфери.

В кінцевому результаті у 2021 році був прийнятий Закон України «Про основні засади молодіжної політики», якому дамо коротку характеристику. Зокрема, у ст.1 подані терміни, які тісно пов'язані з молоддю: бюджетний грант у сфері молодіжної політики; вулична культура; дитяча громадська організація; дитяче громадське об'єднання; інституційна підтримка; інституційний розвиток; молода сім'я; молодіжна громадська організація; молодіжна інфраструктура; молодіжна політика; молодіжна робота; молодіжне громадське об'єднання; молодіжний працівник; молодіжний проєкт; молодіжний простір; молодіжний центр; молодь; неформальне молодіжне об'єднання; обдарована молодь; проєктна підтримка; суб'єкти молодіжної роботи та ін..

У зазначеному документі чітко прописані суб'єкти молодіжної роботи серед яких сама молодь; молодіжні та дитячі громадські об'єднання; молодіжні ради, учнівське та студентське самоврядування, молодіжні центри; молодіжні працівники; неформальні молодіжні об'єднання та ін. [18].

У зазначеному Законі розписані механізми участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики:

- створення молодіжних рад, які будуть сприяти реалізації регіональної молодіжної політики через надання пропозицій, розроблених спільно з молодіжними та дитячими громадськими об'єднаннями, щодо пріоритетів молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;
- здійснення моніторингу і оцінки ефективності реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;
- безпосередня участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів спрямованих на реалізацію молодіжної політики;
- вивчення стану виконання нормативно-правових актів, що стосуються молоді;
- здійснення громадської експертизи фінансування заходів молодіжної політики та ін. [18].

Для ефективності налагодження взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з суб'єктами молодіжної роботи з питань розвитку та реалізації молодіжної політики при Кабінеті Міністрів України утворюється консультативно-дорадчий орган Національна рада з питань молоді, яка затверджується також Кабінетом Міністрів України [18].

До складу такої ради включаються:

- представники молодіжних та дитячих громадських об'єднань;
- органів студентського самоврядування закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої освіти;
- молодіжних рад;
- центральних органів виконавчої влади;
- народні депутатів України сфера діяльності яких лежить у площині молодіжних питань та ін. [18].

Даний документ містить інформацію щодо повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у формуванні та реалізації молодіжної політики. Зокрема про те, що державне управління молодіжною політикою здійснює центральний орган виконавчої влади, що

забезпечує, виконання цього Закону та інших нормативно-правових актів у сфері молодіжної політики; забезпечує підготовку щорічної доповіді про становище молоді в Україні; сприяє розвитку молодіжної інфраструктури, молодіжних центрів та інших установ, що забезпечують вирішення питань соціального захисту молоді [18].

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування розробляють та реалізують регіональні та місцеві програми у сфері молодіжної політики з урахуванням положень Національної молодіжної стратегії, регіональних та місцевих потреб і запитів молоді; працюють над розвитком молодіжної інфраструктури; створенням молодіжних центрів; здійснюють підтримку молодіжних громадських об'єднань та ін. [18].

Оскільки в реалізації молодіжної політики вагоме місце відводиться громадським організаціям Закон містить позиції щодо організаційних та правових аспектів утворення молодіжних та дитячих громадських об'єднань. Зокрема, членами молодіжної організації можуть бути особи віком від 14 до 35 років, членами дитячих громадських організацій від 6 до 18 років. Засновниками громадських організацій – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які досягли 14-річного віку; громадської спілки – молодіжні громадські організації, що є юридичними особами приватного права, та фізичні особи віком від 14 до 35 років [18].

Членами дитячих та молодіжних організацій можуть бути і старші особи, але не більше 20% від загальної кількості. На таких же умовах особи молодшого віку можуть бути членами молодіжних організацій, однак вступ дітей віком до 14 років здійснюється за письмовою згодою їхніх батьків чи інших законних представників.

У свою чергу молодіжні та дитячі громадські об'єднання можуть:

- отримувати гранти на реалізацію молодіжних проєктів;
- залучатись до реалізації державних цільових, регіональних та місцевих програм у сфері молодіжної політики;
- бути надавачами соціальних послуг;

– утворювати молодіжні центри, здійснювати підготовку молодіжних працівників та іншу діяльність на виконання своїх статутних завдань.

Наголошено на молодіжній роботі, яку потрібно спрямувати на формування у дітей та молоді загальнолюдських, громадянських, соціальних, комунікативних, підприємницьких та інших компетентностей; розвитку волонтерства; професійну орієнтацію; популяризацію здорового і безпечного способу життя; організацію змістовного дозвілля, культурний, емоційний розвиток особистості; впровадження інклюзивного підходу та забезпечення рівного доступу кожної молодої особи тощо.

Зазначено, що молодіжна робота здійснюється молодіжними працівниками, молодіжними та дитячими громадськими об'єднаннями, іншими суб'єктами молодіжної роботи. За статусом місцеві молодіжні центри можуть бути юридичними особами незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування. Водночас, місцеві молодіжні центри комунальної форми власності можуть утворюватися та діяти на базі закладів освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту тощо. Фінансове забезпечення молодіжних центрів здійснюється за рахунок коштів засновників та інших джерел, не заборонених законодавством [18].

З метою розвитку молодіжної інфраструктури органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, заклади освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності та підпорядкування можуть організовувати роботу молодіжних просторів.

Молодіжна робота в такому разі здійснюється з урахуванням специфіки роботи закладу та може включати надання послуг з неформальної освіти, культурного розвитку, інформування дітей та молоді про необхідність збереження здоров'я, популяризації здорового способу життя, проведення активного та змістовного дозвілля, розвитку вуличних культур.

Подані рекомендації щодо організації роботи молодіжного простору та його функціонування. Розписані особливості реалізації окремих прав молоді, зокрема реалізації права молоді на:

- забезпечення житлом (створення сприятливих житлово-побутових умов для молоді, яка проживає в гуртожитках; розширення обсягів будівництва житла для молоді; удосконалення системи пільгового забезпечення житлом молодих сімей та молодих осіб; надання пільгових довгострокових державних кредитів на будівництво та придбання житлових будинків і квартир та ін.);
- реалізації прав молоді у сфері освіти (здобуття освіти за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів, пільгові довгострокові кредити; пільговий проїзд учнів, студентів до місця навчання і додому);
- реалізації прав молоді у сферах культури, туризму, оздоровлення та відпочинку, фізичної культури і спорту;
- реалізації прав молоді у сфері охорони здоров'я;
- підтримки обдарованої молоді (встановлення спеціальних стипендій та грантів для молоді, у тому числі виділення коштів на стажування у провідних вітчизняних та іноземних наукових установах; проведення загальнодержавних, регіональних та місцевих конкурсів, виставок, фестивалів, концертів, наукових конференцій тощо для виявлення, підтримки і поширення творчих досягнень молоді);
- гарантії молоді у сфері зайнятості та підприємництва (надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання в закладах освіти та після звільнення із строкової військової або альтернативної служби) та ін. [18].

Водночас, держава сприяє міжнародному співробітництву у сфері молодіжної політики, зокрема шляхом укладення відповідних міжнародних договорів України, підтримки програм міжнародних молодіжних обмінів, сприяння участі молодіжних та дитячих громадських об'єднань у міжнародних організаціях, програмах та заходах.

Для реалізації молодіжної політики з метою підтримки молоді були прийняті і інші важливі законодавчо-нормативні документи:

– Закон України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху» (документ 385-ІХ, прийняття 17.12. 2019 р.);

– Указ Президента України «Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні» (документ 279/2008) прийняття від 28.03.2008);

– Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Порядку реалізації програм, проєктів та проведення заходів державної політики у молодіжній сфері та сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (03.03.2016, № 808);;

– Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Порядку здійснення обмінів молоддю України та Литви та проведення заходів відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви» (документ 0717-24 від 15.04.2025 р);

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви» (документ 440_090 від 09.12.2015);

– Постанова Кабінет Міністрів України «Про затвердження Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю» (документ 616_195 від 09.12.2015);

– Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Порядку здійснення Українсько-Польських обмінів молоддю та проведення заходів відповідно до Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю» (документ z0716-24 від 15.04.2025);

– Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» (документ 94/2021 від 12.03.2021 р.).

Отже, законодавчо-нормативна база, дозволяє здійснювати підтримку та захист молоді у її інтелектуальному, творчому розвитку, задоволенні основних потреб та прав, інтеграції в суспільство. Вона відображає зміни і суспільного розвитку і розвиток самої молоді орієнтуючись на європейські цінності.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ СПРЯМОВАНИХ НА СОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ МОЛОДІ

2.1. Державні цільові програми як дієвий інструмент соціальної підтримки молоді

На виконання законодавчо-нормативної бази для реалізації молодіжної політики органами державної влади розроблялися і реалізовувалися молодіжні програми, які були спрямовані і на становлення та підтримку молоді і на розвиток громадянського суспільства. Держава розвивалась і програми вдосконалювались, доповнюючи одна одну. Серед найбільш ключових державних програм щодо молоді можна виділити такі: Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004-2008 роки (документ 1281-IV, 2004), Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки (документ 41-2009-п, 2009), Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки (18 лютого 2016 р. № 148).

Дбаючи про запровадження нових підходів у подальшому становленні та розвитку молоді у різних сферах, враховуючи Укази Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019 р.), Національну молодіжну стратегію до 2030 року (від 12 березня 2021 року № 94/2021) була прийнята Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 роки (від 2 червня 2021 р. № 579). Дано характеристику зазначеним вище програмам. Зокрема, проаналізуємо як змінювалась мета у відповідності до становлення та розвитку молодіжної політики в Україні. Мета державних цільових програм подана у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Мета державних цільових програм 2004-2025 років

Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004–2008 рр.	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 рр.	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 рр.	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 рр.
Створення сприятливих політичних, соціальних, економічних, законодавчих, фінансових та організаційних передумов для життєвого самовизначення і самореалізації молоді, розв'язання її нагальних проблем.	Створення системи правових та соціально-економічних умов для ефективної соціалізації та самореалізації молоді, забезпечення всебічної підтримки та розвитку її громадської активності, реалізації інтелектуального, фізичного, творчого потенціалу молоді, розв'язання її проблем.	Створення сприятливих умов для розвитку і самореалізації української молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості.	Створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя.

[35; 16; 14; 15]. Проаналізувавши мету можна зробити висновок, що вона змінювалась і вдосконалювалась відповідно до розвитку нашої держави. З початку незалежності напрацьовувалась законодавчо-нормативна база, надалі створювались умови та їх система для всебічного розвитку та підтримки молоді, самореалізації молоді. Для розвитку громадянської активності були прийняті Закони України «Про об'єднання громадян» (1992 р.), «Про дитячі та молодіжні організації» (1999 р.), які втратили чинність,

але з 2013 р. діє Закон України «Про громадські об'єднання». Велика увага приділяється громадянській та національно-патріотичній свідомості молоді. Мета програми 2021-2025 рр. спрямована на самореалізацію та інтеграцію молоді у суспільне життя.

Відповідно до мети деталізувалися і завдання, які подані в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Завдання державних цільових програм 2004-2020 років

Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004-2008 рр.	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2013 рр.	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 рр.	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 рр.
– сприяння ініціативі та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства; – розширення її участі у формуванні та реалізації державної політики щодо розв'язання соціальних проблем молоді; – поліпшення координації зусиль органів державної влади	– створення умов для творчого розвитку особистості, інтелектуального самовдосконалення молоді; – утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей у молоді; – пропаганда та формування здорового способу життя;	– формування громадянської позиції і національно-патріотичне виховання молоді; – популяризація та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я серед молоді; – набуття молодими людьми знань, навичок та інших компетентностей поза системою освіти (розвиток неформальної освіти);	– підвищення рівня компетентностей молоді, у тому числі громадянських; – підвищення рівня культури волонтерства серед молоді і її залучення до волонтерської діяльності для наближення перемог та відновлення країни у післявоєнний період; – активізація залучення молоді до процесів ухвалення рішень; – зміцнення соціаль-

Продовж. табл. 2.2

та громадських організацій у сфері реалізації державної молодіжної політики; – підвищення ефективності державної молодіжної політики на регіональному рівні; – зміцнення матеріально-технічного та фінансового забезпечення установ, закладів, громадських організацій, що працюють з дітьми та молоддю; – підтримка молодіжних і дитячих громадських організацій та їх спілок у реалізації програм, спрямованих на вирішення проблем молоді.	– створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді; – надання фінансової підтримки молодіжним та дитячим громадським організаціям; – забезпечення розвитку міжнародного молодіжного співробітництва; – проведення моніторингу становища молоді в Україні.	– створення умов для працевлаштування молоді (забезпечення первинної і вторинної зайнятості та самозайнятості молоді); – створення умов для забезпечення молоді житлом; – забезпечення партнерської підтримки молоді, що проживає на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі, та внутрішньо переміщуваних осіб; – надання фінансової підтримки молодіжним та дитячим громадським організаціям; – забезпечення міжнародного молодіжного співробітництва; – надання фінансової підтримки молодіжній організації «Пласт» .	ної згуртованості молоді; – виконання програм для підготовки фахівців, які працюють з молоддю, у тому числі програми «Молодіжний працівник»; – забезпечення функціонування молодіжних центрів; – сприяння створенню умов для розвитку спроможності інститутів громадського суспільства; – здійснення експертно-аналітичних, інформаційних та підсумкових оціночних заходів; – забезпечення міжнародного молодіжного співробітництва; – підтримка молодіжних проєктів та виконання окремих завдань молодіжної політики.
--	--	--	--

[35; 16; 14; 15]. З інформації, яка подана в таблиці ми бачимо, що відповідно до визначеної у програмах мети змінювалися і уточнювалися завдання. Зокрема, від підвищення ефективності державної політики на регіональному рівні, сприянні ініціативи молоді, підтримки дитячих та молодіжних організацій до утвердження патріотизму, духовності, моральності; пропаганди та формуванню здорового способу життя; забезпечення зайнятості молоді; міжнародного молодіжного співробітництва. У Програмі 2016-2020 рр. увага приділялася набуттю молодими людьми знань та різних компетентностей поза системою освіти (розвиток неформальної освіти); надання фінансової підтримки Національній скаутській організації Пласт. Не залишилась без уваги і молодь, яка проживає на тимчасово окупованих територіях та внутрішньо переміщені особи. Саме для цієї категорії молоді передбачається партнерська підтримка.

Водночас, аналізуючи програми, з'ясували, що у Програмі на 2009-2015 рр. відсутнє житлове питання при наявності Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002-2012 рр. У наступну Програму на 2016-2020 рр. цей аспект був внесений, однак суттєвих зрушень у цьому питанні не відбулося [25]. Існує ще багато проблем, пов'язаних із забезпеченням молоді житлом, у тому числі осіб з інвалідністю, молодих сімей де є учасники АТО, ООС, бойових дій, інваліди війни та ін.

Надалі нагальними питаннями були визначені національно-патріотичне виховання, підвищення рівня громадянської свідомості (реалізація попередніх програм мала би показати кращі результати), залучення до популяризації та утвердження здорового і безпечного способу життя.

Попри те, що Програми систематично передбачають збільшення кількості молодих людей які будуть брати участь у громадському, суспільно-політичному житті держави, формуванні політики з молодіжних питань їх участь залишається досить низькою.

Хоча існує достатня кількість дитячих та молодіжних громадських організацій, однак, тільки 2% молоді є їх членами та 6% молоді відвідують організовані ними заходи. Водночас, незначна кількість молодих людей (5%) брали участь в обговоренні законопроектів на державному або місцевому рівні [14]. Позитивним у зазначеній програмі було те, що передбачалася підтримка молодіжних, дитячих організацій та фінансування Національної скаутської організації України «Пласт».

Завдання Програми 2021-2025 рр. спрямовані на підвищення рівня компетентностей молоді, залучення до волонтерства з метою відбудови держави, згуртування молоді. Увага приділяється функціонуванню молодіжних центрів та подальшому розвитку міжнародного молодіжного співробітництва. Позитивним є те, що приділяється увага підготовці фахівців, які працюють з молоддю. У цьому плані заслуговує на увагу програма «Молодіжний працівник», яка була започаткована ще у 2014 році Міністерством молоді та спорту України, а в програмі «Молодь України 2021-2025» на неї покладаються великі сподівання, адже за час реалізації програми велика кількість лідерів, активістів громадських організацій, державних службовців, відповідальні за молодіжну політику пройшли навчання. Варто також зазначити, що у 2023 році затверджений професійний стандарт за професією «Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)».

Питання залучення молоді до процесів ухвалення рішень залишаються і надалі актуальними і проблемними. Адже, у програмі зазначено, що 56% молоді в Україні «не знають, не цікавляться, не виявляють бажання та інтересу до участі у суспільному житті;... 16,7 відсотка молоді так чи інакше беруть участь у суспільному житті» [15]. У Європейському Союзі «лише 4 відсотки молоді не залучені до жодної з форм участі молоді [15].

Після реалізації Програми 2020-2025 рр. очікується, що понад 2,3% молоді візьмуть участь у волонтерських проєктах та заходах; на 55,6% відбудеться збільшення активності молодих людей та їх «інтеграції в суспільне життя завдяки участі у проєктах молодіжних та дитячих

громадських організацій, порівняно з 2020 роком» [15]. Виходячи з того, що 56% молодих людей взагалі не цікавляться питанням особистої участі в житті суспільства, а число задіяних у діяльності громадських організаціях залишається в межах від 2% до 6% ця цифра є сумнівною.

Водночас, зазначено, що про форми безпосередньої участі у суспільному житті отримують інформацію понад 80 тис. молоді, а це приблизно 0,8% від загальної кількості молоді. На нашу думку, тут є протиріччя, тому, що досягти 55,6% участі, використовуючи потенціал громадських організацій при наданні інформації про їх існування для 0,8% молодих людей, буде дуже складно. Загалом, результати які очікувалися при розробці Програми можуть дуже відрізнятись, оскільки у 2022 році відбулося повномасштабне вторгнення ворога у нашу країну (почалися серйозні міграційні процеси, стали наявними інші молодіжні проблеми про які ми в певній мірі описали у вступі, а програмою не передбачені).

Проаналізуємо особливості фінансування окремих державних програм. Джерела фінансування програм з 2009 по 2025 рр. подано в табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Фінансування державних цільових програм «Молодь України» з 2009-2025 рр.

Бюджети	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 роки	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016 – 2020 роки	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 роки
Державний бюджет	97 501,2	143 501,17	1 450 499,5
Місцеві бюджети	139 369,3	386 311,59	745 226,64
Інші джерела	20 548,5	13 013,62	17 205,88
Усього	257 419	542 826,38	2 212 932,02

Програми реалізуються за фінансуванням з державного, місцевого бюджетів та інших надходжень (міжнародних фінансових організацій, інвесторів тощо). Варто зазначити, що на реалізацію Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки у 2009-2011 рр. фінансування з місцевих бюджетів не здійснювалось [16]. Однак, за весь період реалізації програми коштів з місцевих бюджетів було виділено більше ніж коштів з державного бюджету на 41868, тис. грн. Загалом державний бюджет та інші джерела склали 118049,7 тис. грн., що на 21319,6 тис. грн. менше ніж державний бюджет. Аналізуючи фінансування по роках спостерігаємо його зростання (від 8642,9 до 65153,9). У 2015 році трішки було менше (61836, 8) [16].

Щодо фінансування програми 2016-2020 рр. тенденції збереглися. Місцеві бюджети мали виділити на 242 810,42 тис. грн більше ніж коштів з державного бюджету, фінансування по роках також зростало [14].

Загалом, порівнюючи фінансування програми 2009-2015 рр. та 2016-2020 рр., то воно зросло на 285 407,38 тис. грн. Враховуючи ще той аспект що програма 2009-2015 рр. реалізовувалась 7 років, а інша 5 років то це суттєві кошти.

Більш детально проаналізуємо фінансування програми на 2021-2025 рр., яке подано у таблиці 2.4.

Отож, якщо попередній рік (2020) мав бути профінансований на суму 115 547,85 тис. грн., то 2021 р. передбачав фінансування 415 896,05 тис. грн, що на 300 348 тис. грн більше. Змінюється також ситуація щодо джерел надходження, адже значна частина коштів передбачається з державного бюджету, а це на 705272,86 тис. грн більше ніж з місцевих бюджетів [14; 15]. Загалом, враховуючи число молодих людей (2016-2020 рр. – 11,829 млн, 2022 рік – 9,969 млн, 2024 рік – 7,654 млн осіб.) та обсяг фінансування з розрахунку на 1 особу є дуже мізерним.

Таблиця 2.4.

**Фінансування державної цільової програми «Молодь України»
2021-2025 рр. [14].**

Джерела фінансування	Обсяг фінансування, тис гривень	У тому числі за роками				
		2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Державний бюджет	1 450 499,5	290 799,9	285 499,9	288 399,9	291 399,9	294 399,9
Місцеві бюджети	145 226,64	121 654,97	139 340,81	150 899,45	161 160,41	172 171
Інші джерела	17 205,88	3 441,18	3 441,18	3 441,18	3 441,18	3 441,18
Усього	2 212 32,02	415 96,05	428 281,88	442 740,53	456 001,49	470 012,08

Отже, проаналізовані нами програми відображають сутність молодіжної політики та спрямовані на: підтримку ініціатив молоді, дитячих та молодіжних організацій; виховання у молоді патріотизму, духовності, моральності; формуванню здорового способу життя; забезпечення зайнятості молоді; міжнародного молодіжного співробітництва; розвиток неформальної освіти. Однак, залишається проблема з забезпечення молоді житлом; потребує активізації національно-патріотичне виховання, підвищення рівня громадянської свідомості; більш активної участі у громадському, суспільно-політичному житті держави; активнішої участі в діяльності молодіжних центрів та громадських організаціях. Окремі рекомендації до вдосконалення цільових молодіжних програм подаємо у наступному пункті.

2.2. Рекомендації до вдосконалення державних цільових молодіжних програм

Пророблена нами дослідницька робота дозволила сформулювати рекомендації, які варто врахувати у подальшій розробці молодіжних цільових програм. Зокрема, потрібно включити та підсилити такі напрями роботи:

1. Забезпечення житлом молодих людей.
2. Підтримка психофізичного здоров'я:
 - доступність безкоштовних послуг з покращення психічного здоров'я та психосоціальної підтримки для молоді (зокрема, онлайн);
 - просвітницька робота щодо психічного здоров'я, впливу повномасштабної війни на нього та засобів його підтримки, а також щодо шкоди від упереджень через проблеми із психічним здоров'ям (зокрема, серед чоловіків).
3. Сприяння працевлаштуванню, навчанню та перенавчанню молоді:
 - надання інформації з перекваліфікації і зайнятості молоді в Україні;
 - підтримка центрів зайнятості у працевлаштуванні молоді, після військової служби.
4. Сприяння поверненню молоді з-за кордону:
 - впровадження спільних ініціатив (проекти) молоді в Україні та за кордоном;
 - налагодження взаємодії з українцями за кордоном через громадські організації, які вони створили у країні перебування;
 - моніторингу становища молоді за кордоном та інформування її про новинки молодіжного життя в Україні;
 - розробка і впровадження державної програми з метою повернення української молоді з-за кордону та тимчасово окупованих територій.
5. Залучення молоді до відновлення нашої країни та волонтерства:

- обговорення з молоддю конкретних питань що стосуються відновлення та відбудови (зокрема, онлайн);
- фінансування проєктів, що розробляються і впроваджуються молодими людьми;
- роз'яснення суті процесів відновлення, його напрямків за участю молоді;
- створення волонтерських програм із залучення молоді, яка перебуває за кордоном до процесу відбудови та відновлення [38].

Варто також впроваджувати досвід роботи з молоддю в зарубіжних країнах, а саме:

- поряд з професійним стандартом молодіжного працівника звернути увагу на наявність різноманітних молодіжних послуг для конкретних вікових груп молоді (Велика Британія);
- поряд з професійним стандартом запровадити освітній, який має містити усі компетенції та базовий фундамент для створення відповідних навчальних програм у вищих навчальних закладах (Естонія);
- здійснювати підготовку фахівців різних спеціальностей з молодіжної роботи у закладах вищої освіти, що значно впливатиме на працевлаштування молодіжних працівників (Ізраїль)
- створення єдиної інформаційної мережі для молоді з індивідуальною підготовкою запитів (Іспанія);
- посилення співпраці (спільні проєкти) між молодіжними організаціями і закладами освіти (Італія);
- створення молодіжного простору в закладах культури освіти, спортивних клубах соціальних центрах (Литва);
- розвиток самоврядування в школах, коледжах, університетах для отримання управлінських навичок та можливості активної участі (США);
- розвивати скаутську систему з метою гартування характеру та фізичної форми майбутнього громадянина (США);

- включення мобільної соціальної роботи в послуги молодіжних центрів (Німеччина);

- молодіжну роботу у молодіжних центрах організувати за такими напрямками: (у Франції професії) «координатори соціокультурної діяльності»; «працівники з особливими потребами»; «операційні менеджери», які працюють у центрах зайнятості молоді та допомагають працевлаштовуватись молодим людям від 16 до 25 років; «організатори охорони здоров'я», які зосереджені на профілактиці алкоголізму, наркоманії тощо (Франція).

Таким чином молодіжна робота буде здійснюватись відповідно до потреб та запитів молоді, матиме чіткий розподіл функцій і повноважень молодіжних працівників і буде мати суттєвий результат. Відповідно такий підхід потребує детального вивчення потреб молоді, значного збільшення кількості молодіжних працівників на локальному рівні, які більш активно будуть співпрацювати із старшокласниками та студентською молоддю. Статистика говорить що найбільш активними є молоді люди до 24 років.

Передбачається посилити роботу з молоддю під час війни та в післявоєнний період з урахуванням конкретних потреб молоді:

- активізувати та оновити місцеві механізми участі молоді у процесах, та заходах, що сприяють об'єднанню молоді;

- оновити структури компетенцій, формування лідерських якостей, планування та управління, навички стратегічного мислення з метою вчасного реагування на потреби молодих людей, які постраждали від війни, та забезпеченню дотримання їхніх прав;

- підтримувати міжнародне співробітництво з молодіжними центрами, які отримали Знак якості Ради Європи;

- надавати підтримку молодіжним центрам, які надають послуги молодим людям із числа ВПО, тим хто повертається до місць проживання, постраждалим від війни;

– надавати інституційну підтримку молодіжним організаціям з метою підвищення громадянської активності та пом'якшення наслідків війни із залученням грантів від Європейського молодіжного фонду. Саме активна життєва позиція надає більшої впевненості у власних силах, допомагає долати труднощі, справлятися з негативними емоціями, швидше адаптуються до нового середовища тощо [38].

Для охоплення значної кількості молодих людей до процесів ухвалення рішень та їх реалізації, молодіжним працівникам потрібно більш активніше налагоджувати партнерські відносини із закладами освіти, інформувати студентів про заходи, програми та реалізовувати їх у студентському середовищі.

ВИСНОВКИ

Узагальнивши результати дослідження ми прийшли до таких висновків:

1. Проблеми у молодіжному середовищі є віддзеркаленням цілого суспільства. У сучасному глобалізованому, швидкозмінному світі, та складних соціально-економічних, демографічних, політичних умовах, які підсилюються війною молоді люди потребують соціальної підтримки. Держава створює належні умови та гарантії (які постійно вдосконалюються) для соціалізації, інтеграції молоді в суспільні процеси, тобто, реалізує молодіжну політику.

Молодіжна політика здійснюється у всіх сферах життєдіяльності в інтересах молоді та суспільства. Суб'єктами її провадження є всі суспільні інституції, що взаємодіють з молоддю, а також сама молодь. Молодіжна політика є ширшим поняттям і означає діяльність усіх суспільних інституцій стосовно молоді, а державна молодіжна політика є її складовою і характеризує взаємовідносини держави й молоді.

2. Поняття «молодь» трактується як окрема соціально-демографічна група, що характеризується певними соціально-психологічними властивостями, цінностями, особливістю соціалізації, роллю і місцем яке вона займає у суспільстві. Сучасна молодь стикається з низкою проблем: низьке матеріальне забезпечення, проблеми із здоров'ям, погіршення психічного здоров'я, посилення еміграційних настроїв, низька громадська активність, наркоманія, алкоголізм та ін.

3. З метою підтримки молоді, захисту їх прав прийнято низку законодавчо-норматичних документів: Закони України: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про громадські об'єднання», «Про основні засади молодіжної політики; Укази Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року»; «Про

визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху» та ін.

4. На виконання законодавчо-нормативної бази для реалізації молодіжної політики органами державної влади розроблялись і реалізовувались молодіжні програми: Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004-2008 роки; Державні цільові соціальні програми: «Молодь України» на 2009-2015 роки; «Молодь України» на 2016-2020 роки; «Молодь України» на 2021-2025 роки.

Аналіз зазначених вище програм показав, що вони тісно пов'язані із законодавчо-нормативною базою та відображають соціальну підтримку молоді щодо її соціального становлення та інтеграції в суспільство. Суттєвим механізмом реалізації молодіжної політики є впровадження Програми «Молодіжний працівник».

До невирішених проблем, які потребують уваги можна віднести: забезпечення молоді житлом; активізація національно-патріотичного виховання; підвищення рівня громадянської свідомості та більш активної участі у громадському житті держави та прийнятті рішень стосовно молоді тощо. Існує потреба у підтримці психофізичного здоров'я; сприянні працевлаштування, навчання (перенавчання), поверненню молоді з-за кордону; залучення молоді до відновлення країни; активізації волонтерства.

У подальшій розробці молодіжних цільових програм потрібно: активізувати та оновити місцеві механізми участі молоді у процесах; оновити структури компетенцій; підсилити формування лідерських якостей; надавати підтримку молодіжним центрам; громадським організаціям тощо.

Врахувати досвід зарубіжних країн: надавати різноманітні молодіжні послуги для конкретних вікових груп; запровадити освітній стандарт; здійснювати підготовку фахівців різних спеціальностей з молодіжної роботи у закладах вищої освіти; реалізовувати спільні проєкти між молодіжними організаціями і закладами освіти та ін..

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова Н. С., Масюк О. П. Соціальна підтримка молоді як фундамент сталого розвитку в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/133-1.pdf> (дата звернення 25.05.2025)
2. Бородін Є. І. Молодіжна політика. Соціологія політики: Енциклопедичний словник / авт.-упоряд. : В. А. Полторак, О. В. Петров, А. В. Толстоухов. К. : Вид-во Європ. Ун-ту, 2009. С. 249-250.
3. Буяк Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. 2007. № 36. С. 198–206.
4. Війна, міграція, окупація: кількість молоді в Україні скоротилася на 2 млн. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20250520-vijna-migracziya-okupacziya-kilkist-molodi-v-ukrayini-skorotylasya-na-2-mln/> (дата звернення 20.05.2025)
5. Вплив війни на молодь в Україні. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf (дата звернення 20.05.2025)
6. Герасимчук Д. Окремі аспекти становлення та розвитку молодіжної політики в незалежній Україні». Педагогіка [Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XVI Всеукраїнської-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (14 травня 2025 р.) /за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2025. С. 18-22.
7. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. Київ. 1993. 237 с.
8. Головенько В. А. Проблеми розвитку українського молодіжного руху на сучасному етапі. Український соціум. 2005. № 1. С. 71–80.

9. Головенько В. А., Корнієвський А. О. Український молодіжний рух: історія та сьогодення. К., 1994
10. Гуцалова М. І. Молодь як об'єкт державної молодіжної політики. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26850/23> (дата звернення 14.11.2024)
11. Гуцалова М. В. Державна молодіжна політика як фактор залучення молоді до участі у державотворчих процесах. Наукові праці. Журнал. 2009.
12. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення 4.11.2024)
13. Демографічна ситуація в Україні: в ООН дали не втішний прогноз. URL: <https://businessua.com/suspilstvo/106004demografichna-situaciya-v-ukraini-v-oon-dali-nevtishnii-prognoz.html> (дата звернення 15.05.2025)
14. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016 – 2020 роки. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF> (дата звернення 5.11.2024)
15. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 8.10.2024)
16. Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2009–2015 роки (документ 41-2009-п, 2009). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.11.2024)
17. Дорожня карта реформування молодіжної сфери. URL: <http://dsmsu.gov.ua/media/2015/07/15/7/Prezentaciya.pdf> (дата звернення 18.11.2024)
18. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» №1414-IX від 27.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20> (дата звернення 01.11.2024)

19. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення 5.11.2024)
20. Каретна О. О. Сучасні підходи до визначення поняття «Молодь». *Актуальні проблеми політики*. 2009. Вип. 37. С. 287–291
21. Карнаух А. Проблеми молодіжної політики в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. – № 4, 2005. С. 63-69.
22. Корпач Н. І., Сидорук І. І. Основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічний часопис Волині*. Науковий журнал. Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2016. №2 (3). С. 30-34.
23. Корпач Н., Філонова Н. Проблеми молоді та шляхи їх вирішення в сучасній Україні. *Педагогічний часопис Волині : науковий журнал*. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2017. № 2 (5). С. 125-130.
24. Лібанова Е. М. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / за ред. Е. М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. 248 с.
25. Мунтян В. В. Державні цільові програми як інструмент фінансування молодіжної політики в Україні. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 6 (2). С.127-131.
26. Молодіжна політика в Україні: навчальний посібник / П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Н. А. Драпушко, О. Є. Ільюк / за заг. ред. акад., проф. В. П. Андрущенка. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.
27. Молодіжна політика та молодіжна робота : матеріали міжрегіональної наук.-практ. конф., 23 грудня 2016 р., м. Дніпро / за аг. ред. Є. І. Бородіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 86 с.
28. Молодіжна політика у різних країнах світу. URL: <https://www.auyc.org.ua/blog/molodizhna-polityka-u-riznykh-krainakh-svitu/> (дата звернення 18.04.2025)

29. Молодіжна соціальна робота в умовах війни. Матеріали 78-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції «Психологія», «Соціальна робота» (Одеса, 22–24 листоп. 2023 р.). Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023.

30. Навчальна програма «Молодіжний працівник»». URL: <https://www.youth-worker.org.ua> (дата звернення 8.03.2025)

31. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). К. Укр. інститут соціальних досліджень; Укр. центр політ. менеджменту, 2001. 242 с.

32. Політика як соціальне явище. URL: <https://studfile.net/preview/5290893/> (дата звернення 17.04.2025)

33. Політична наука: зміст, походження, функції. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/15549/> (дата звернення 8.12.2024)

34. Політологічний енциклопедичний словник: упор. В. П. Горбатенко, за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге вид. доп. і прероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.

35. Про загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки (документ 1281-iy, 2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-15#text> (дата звернення 9.11.2024)

36. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення 8.02.2025)

37. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12/ed19930205> (дата звернення 8.12.2024)

38. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282> (дата звернення 12.12.2024)

39. Рамкова програма співробітництва між Міністерством молоді та спорту України та Радою Європи у сфері молодіжної політики на 2016-2020 роки. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/en/material/16679> (дата звернення 11.12.2024)

40.Смук О. Т., Козубовський М. Р. Соціальні проблеми сучасної молоді України в умовах трансформації політичної та соціально-економічної системи. *Педагогіка, соціальна робота*. Вип. 30. Ужгород. С. 159 – 161.

41. Стандарт якості молодіжної політики на місцевому рівні. URL: <http://nycukraine.org/news/standart-yakosti-molodizhnoyi-politiki-na-mistsevomu-rivni.html>. (дата звернення 8.04.2025)

42.Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/532/2013> (дата звернення 4.11.2024)

43.Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (дата звернення 4.11.2024)

44.Тименко В. М., Голубенко Т. О. Соціальна молодіжна політика (теоретичні аспекти) [Текст] : курс лекцій. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соц. роботи та упр. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 122 с.

45. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін.]. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.

46. Цибін С. Г. «Молодіжна політика» як предмет наукового осягнення. Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія : [збірник наукових праць] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Творче об-ня «Нова

парадигма». К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 91. С. 147-156.

47. Юшкевич О. О. Молодь як соціально-економічна категорія. Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. 2000. № 6. С. 113-116.

48. Lasse Siurala. A European framework for youth policy, 2004. p. 7. URL: <https://rm.coe.int/european-framework-for-youth-policy-en-g/16809096b6> (дата звернення 4.11.2024)

49. Weber M. Politik als Beruf. Stuttgart : Philipp Reclam, 1992. 96 p.